

Τα τάματα και η εξαπάτηση του Θεού

Ορθοδοξία / Οικολογική Ηθική

Απόστολος Νικολαΐδης, Ομ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών, Πρόεδρος Ινστιτούτου «Άγιος Μάξιμος ο Γραικός»



Το τάμα, όπως αυτό λειτουργεί στη θρησκευτική του χρήση, δεν είναι τίποτε άλλο παρά ένας μοχλός ανθρώπινης πίεσης των θεοτήτων και ιερών πνευμάτων για την ικανοποίηση συγκεκριμένων αιτημάτων, υπονοώντας ότι χωρίς αυτό η ικανοποίηση θα ήταν αδύνατη.

Πρόκειται για μια καθαρά ανθρωπομορφική θρησκευτική πρακτική, επειδή προϋποθέτει κατ' εικόνα των ανθρώπων προκατασκευασμένες ή μετασκευασμένες παραστάσεις των θεοτήτων. Εν προκειμένω οι θεότητες σκέφτονται και ενεργούν όπως οι άνθρωποι, κυρίως στη λογική του δούναι και λαβείν. Έτσι για να σου κάνει κάποια χάρη ο θεός θα πρέπει είτε να προ-καταβάλεις είτε να μετα-καταβάλλεις τη δική σου οφειλή. Στην πρώτη περίπτωση τάζεις, ενώ στη δεύτερη ανταποδίδεις (ανάθημα).

Η σύνδεση των ταμάτων με την εξαπάτηση των αποδεκτών τους συμβαίνει σε δύο επίπεδα: Το πρώτο έχει τη μορφή της εξαγοράς και το δεύτερο τη μορφή της μη τήρησης των υποσχεθέντων.



Η προσπάθεια για εξαγορά του Θεού έχει ως αφετηρία την άποψη ότι ο Θεός δεν ενεργεί αυτοβούλως αλλά εξαρτώμενος από τη συμπεριφορά των ανθρώπων. Ότι δηλαδή η αγάπη και η εύνοια του Θεού δεν είναι καθολικές, δεδομένες, σταθερές και απροϋπόθετες, αλλά λειτουργούν υπό όρους. Ο Θεός αγαπά και στηρίζει τους ευσεβείς, τιμωρεί και αφανίζει τους ασεβείς και πονηρούς. Με άλλα λόγια, ο Θεός εφαρμόζει τη δικαιοσύνη όπως και οι φυσιολογικοί άνθρωποι.

Με αυτά τα θεωρητικά δεδομένα τα τάματα αποσκοπούν στην αλλαγή των όρων σκέψης, δικαιοσύνης και δράσης του Θεού. Η εύνοιά του δεν πρέπει να απευθύνεται μόνο στους δικαίους αλλά και στους άδικους, αρκεί να μπορούν αυτοί να την εξαγοράζουν. Συνήθως πρόκειται για ανθρώπους, αποξενωμένους από το Θεό και την Εκκλησία, που δεν έχουν το θάρρος να ζητήσουν άμεσα τη βοήθεια του Θεού, όπως θα έκανε κάθε άνθρωπος που κοινωνεί διαρκώς με εκείνον και αισθάνεται οικείος του Θεού και των αγίων, αλλά έμμεσα, επιστρατεύοντας ουσιαστικά δόλιους τρόπους προσέγγισης και εξαγοράς. Με το ίδιο σκεπτικό γίνεται και η προσέγγιση των αγίων για να χρησιμοποιηθούν στη συνέχεια ως μεσάζοντες

μεταξύ αυτών και του Θεού. Στην περίπτωση αυτή όλο το βάρος της εξαγοράς πέφτει σε εκείνους, έτσι ώστε να ενεργούν ως αυτοσκοποί και όχι ως μεσοσκοποί προσέγγισης και κοινωνίας με το Θεό. Έτσι είναι δυνατό κατά την εορτή ενός αγίου να προκαλείται συσσώρευση ανθρώπων με έντονες εκδηλώσεις τιμής του αγίου, αλλά κανείς από τους εορταστές να μην αφήνει τη σκέψη του να οδηγείται στο Θεό, στο όνομα του οποίου ο συγκεκριμένος άγιος τιμάται ως τέτοιος.

Είναι λοιπόν προφανές ότι με το τάμα και την πίεση για αλλαγή της εξωτερικής στάσης προς το Θεό επιδιώκεται το «λάδωμα» του Θεού. Είναι ένα είδος ρουσφετιού που δυστυχώς καλλιεργείται κάποιες φορές και στους κόλπους της θεσμικής Εκκλησίας, όταν τόσο η προσευχή όσο και άλλα εκκλησιαστικά δρώμενα, όπως για παράδειγμα τα μνημόσυνα ή η προσέλευση στα μεγάλα προσκυνήματα, λειτουργούν με όρους εξαγοράς της θείας Χάρης και της εύνοιας του Θεού ή στη βάση της αντίληψης ότι όλα γίνονται για το Θεό και όχι για τους ανθρώπους. Και αυτό συμβαίνει όταν η προσευχή δεν κατανοείται ως τρόπος κοινωνίας αλλά ως μέσο πίεσης και εκβιασμού. Όταν ο μεγάλος και συχνά επαναλαμβανόμενος αριθμός του «Κύριε ελέησον» δεν εκφράζει την ανάγκη εξάρτησης του ανθρώπου από το Θεό και την ετοιμότητα υποταγής του θελήματός του στο θείο θέλημα, αλλά ως βατολογία και μέσο εξευμενισμού και μεταστροφής του Θεού. Όταν τα μνημόσυνα δεν αντιμετωπίζονται ως δείγματα της αγάπης και της επιθυμίας σωτηρίας του μνημονευόμενου αλλά ως μέσα αλλαγής της στάσης του Θεού απέναντί του.

Σε όλες τις θρησκείες η τήρηση των όρκων και των ταμάτων είναι υποχρεωτική. Ενδιαφέρουσα είναι η διέξοδος που παρέχει το Κοράνιο: μπορεί να αθετήσει κάποιος τις υποσχέσεις, αλλά υποχρεούται να αντικαταστήσει την άρνηση είτε με κάποιες μέρες νηστείας είτε με ελεημοσύνες στους φτωχούς. Το ίδιο ενδιαφέρουσα είναι και η τοποθέτηση της Ορθόδοξης Παράδοσης που ακολουθεί την αρχή «αγάπη θέλω και όχι θυσία», προτείνοντας αντί για τάματα και προσφορές την αγάπη στους ανθρώπους και την ελεημοσύνη. Σχολιάζοντας όμως ο Ισίδωρος ο Πηλουσιώτης την περίπτωση της γυναίκας που έχυne το μύρο στα πόδια του Χριστού, δεν τάσσεται υπέρ της άποψης του Ιούδα που πρόκρινε την πώληση του μύρου και τη διανομή των χρημάτων στους φτωχούς, αλλά εμμένει στο λόγο του Χριστού, «έκανε καλό έργο», υπογραμμίζοντας τη διαφορά από τη φράση «είναι καλό έργο» και επισημαίνοντας ότι καλό θα ήταν να μη γίνει αλλά εφόσον έγινε κανείς δεν μπορεί να την κατηγορήσει γι' αυτό.

Η πιστή τήρηση των υποσχέσεων μετά την ικανοποίηση των ταμάτων εκ μέρους των θεών δεν είναι πάντοτε αυτονόητη. Όσο μεγαλύτερη είναι ένταση στην πρώτη φάση της καταιγίδας τόσο μικρότερη είναι η τάση της εκπλήρωσης στην ηρεμία

και ευημερία.

Ο αρχαίος Έλληνας ποιητής Μένανδρος, έχοντας υπόψη την τακτική των αρχαίων Ελλήνων να λησμονούν τους όρκους και τις υποσχέσεις στους θεούς τους, είχε επισημάνει ότι κανείς δεν πρέπει να παραβαίνει τους όρκους νομίζοντας ότι οι θεοί θα τους ξεχάσουν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι Αθηναίοι που έταξαν στους θεούς να θυσιάσουν τόσα κατσίκια όσοι θα ήταν και οι εχθροί που θα σκότωναν στη μάχη του Μαραθώνα, καταλήγοντας λόγω της εγγενούς αδυναμίας να θυσιάζουν πεντακόσια κάθε μήνα.

Είναι ξεκάθαρο ότι στην Ορθόδοξη Παράδοση ο Θεός και οι άγιοι δεν επιθυμούν τα τάματα. Βεβαίως και οφείλει κάποιος να προβάλλει αιτήματα και μάλιστα σε καιρούς κρίσης και αδυναμίας για να μπορεί ο Θεός να παρεμβαίνει λυτρωτικά, αλλά σε καμιά περίπτωση δεν συνδέουν την παρέμβαση με ανταλλάγματα. Πολύ περισσότερο όταν τα τάματα υπονοούν σχέσεις συναλλαγής που ναι μεν στην Παλαιά Διαθήκη ήταν υπαρκτές, γιατί έτσι το επιθυμούσαν οι Εβραίοι, στη δε Καινή Διαθήκη είναι αδιανόητες. Η συναλλαγή αλλοιώνει την ουσία του Θεού και καταργεί το απόλυτο της ελευθερίας του.

Η αποφυγή των ταμάτων σε καμιά περίπτωση δεν είναι αμαρτία. Είναι όμως αμαρτία η μη εκπλήρωσή τους γιατί αυτό συνιστά θείο εμπαιγμό. Τα πράγματα γίνονται δυσκολότερα όταν κάποιος υπόσχεται πράγματα που είτε δεν μπορεί να εκπληρώσει είτε εκπληρώνοντάς τα οδηγείται σε τραγικότητες. Στην Παλαιά Διαθήκη δεσπόζει η περίπτωση του Ιεφθάε που υποσχέθηκε στο Θεό ότι, αν νικούσε στη μάχη, θα του θυσίαζε τον πρώτο άνθρωπο που θα συναντούσε. Δεν υπολόγιζε όμως τι θα συνέβαινε αν συναντούσε πρώτα την κόρη του, πράγμα που έγινε, την οποία και θυσίασε. Παρόμοια είναι και η περίπτωση του Βασιλιά Ηρώδη, που ικανοποιώντας την υπόσχεση στην κόρη του, ότι θα της χάριζε ό,τι και να του ζητούσε ως αντάλλαγμα για τον θαυμάσιο χορό της, αποκεφάλισε τον Πρόδρομο που αντιπαθούσε η μητέρα της Ηρωδιάδα.

Τέλος, θα πρέπει να διακρίνουμε το τάμα από την προσφορά, αρκεί να την απαλλάξουμε από τις ιερές σκοπιμότητες. Οι προσφορές επαληθεύουν το νόημα και το χαρακτήρα τους όταν αποτελούν προϊόντα αγάπης και δείγματα ειλικρινούς αφιέρωσης στο Θεό. Αυτές τις προϋποθέσεις δεν έχουν όσοι αισθάνονται δούλοι και μισθωτές αλλά παιδιά του Θεού, που δεν τάζουν για να τον έχουν κοντά τους αλλά βιώνουν με απλότητα την κοινωνία μαζί του.

<https://bit.ly/3qRM5iu>